

Syns inte – Finns inte?

En kvalitativ studie om unga som valt att ej dricka alkohol

Monika Möller

Socialhögskolan vid Lunds universitet.

SOPA63

VT-08

Handledare: Maria Bangura Arvidsson

Abstract

Author: Monika Möller

Title: Syns inte – Finns inte? En kvalitativ studie om unga som valt att ej dricka alkohol

Translated title: Can't be seen – Does not exist? A qualitative study about young people who have chosen not to drink alcohol

Supervisor: Maria Bangura Arvisson

The purpose of this study was to examine how young people who have chosen not to drink alcohol experience themselves and their surroundings. The aim was to find out what role temperance plays in their perceived identity. I also wanted to find out how they experienced the views of them, temperance and the temperance movement in their surroundings. Finally, I was interested in the question about alcohol, what significance they believed it had for them and their surroundings. As theoretical ground, I used Howars S. Becker's theory about outsiders. This based on the fact that there in Sweden today is more uncommon to not drink alcohol than to drink it. To get to know as much as possible about their experiences, thoughts and feelings I decided to do interviews. The interviews where planned to be open interviews but in the working process with interviewing they transformed in to semi structured interviews with recurring questions. The interviews focused in three themes, temperance, alcohol and the temperance movement. For this study, I met with five participants between 17 – 24 years old, three female and two male. When it come to temperance and identity none of the participants thought it affected who they are even though they all more or less had experience in being treated differently because of their temperance. As non-consumers, they sometimes were expected to have strong opinions about alcohol and alcohol consumption. Even so, none of them expressed that they had anything against people who drink alcohol even if they worried about the high levels of consumption and drinking among minors. For those participants who chose to avoid places and parties containing alcohol, temperance was seen as easy. The participants that chose not to avoid did however experience it as difficult.

Keywords: youth, temperance, alcohol, deviant behaviour, identity

Innehåll

FÖRORD	3
PROBLEMFÖRMULERING	4
INLEDNING	4
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
AVGRÄNSNINGAR	5
BEGREPPSDEFINITIONER	6
<i>Unga som ej dricker alkohol</i>	6
<i>Ung</i>	6
<i>Nykterhetsrörelsen</i>	6
TIDIGARE FORSKNING	7
SÖKVÄGAR OCH KÄLLKRITIK	7
KVANTITATIVA STUDIER	7
KVALITATIVA STUDIER OM ALKOHOL OCH UNGA	8
KVALITATIVA STUDIER MED NYKTRA REFERENSGRUPPER	9
TEORI	13
METOD	15
URVAL	15
TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	16
<i>Att finna intervjupersoner</i>	16
<i>Intervjuerna</i>	17
BEARBETNING OCH ANALYS	18
TILLFÖRLITLIGHET OCH GENERALISERBARHET	18
ETISKA ÖVERVÄGANDEN	19
FÖRFÖRSTÅELSE	20
RESULTAT	21
BAKGRUND	21
<i>Intervjupersonerna</i>	21
<i>Den gemensamma nämnaren</i>	22
<i>Skäl till att inte dricka alkohol</i>	23
ATT BLI (ELLER INTE BLI) NYKTERIST	26
<i>Att välja bort nykterist-facket</i>	26
<i>Nykterhetsrörelsens roll</i>	26
<i>Reaktioner från omgivningen</i>	27
ATT VARA (ELLER INTE VARA) NYKTERIST	29
<i>Förväntningar från omgivningen</i>	29
<i>Den egna bilden av "nykteristen"</i>	30
<i>Nykterism som en del i vardag och identitet</i>	31

<i>Undvikande</i>	32
<i>Lätt eller svårt?</i>	33
ALKOHOL	34
<i>Andras konsumtion</i>	34
<i>Det egna förhållandet till alkohol</i>	36
<i>Alkohol som symbol</i>	37
SYNS INTE – FINNS INTE?	39
<i>Media och nykterhetsrörelsen</i>	39
<i>Att avvika från mängden</i>	40
SAMMANFATTANDE DISKUSSION	41
REFERENSLISTA	43
BILAGA 1	44
BILAGA 2	45
BILAGA 3	46

Förord

I arbetet med den här studien har jag stött på många människor som var och en på sitt sätt stöttat och hjälpt till. Jag vill här passa på att tacka några som jag inte skulle ha klarat det här utan. Min handledare, Maria Bangura Arvidsson, har kommit med många kloka råd på vägen och har varit väldigt flexibel när det kommit till när, var och hur jag behövt hennes vägledning. Även mina nära och kära har med stort tålamod funnits där och peppat mig när jag behövt mer energi samt lugnat ner mig när jag har haft för mycket.

En person, vars hjälp har varit ovärderlig, är Roberth Hjortman. Som fältkonsulent anställd av Ungdomens Nykterhetsförbund har han med sitt engagemang varit en länk till medlemmarna i organisationen och bistått mig i mitt sökande efter intervjupersoner. Slutligen så vill jag rikta ett stort tack till de fem personer som delat med sig av sina erfarenheter, tankar och känslor. Intervjupersonerna har ökat min förståelse och kommer förhoppningsvis att med sina erfarenheter bidra med kunskap även till Dig som läsare.

Lund, augusti 2008

Problemformulering

Inledning

Att inleda sin måndagsmorgon med att läsa om fulla ungdomar är inget du behöver vara alkoholforskare för att göra. En dagstidning, eller varför inte en gratistidning, vid frukostbordet eller på bussen kan mycket väl innehålla notiser eller för den delen artiklar med stora rubriker som rör ungdomars drickande. Om majoriteten av dessa i sin tur innehåller negativa konsekvenser av alkoholkonsumtion i stil med begångna brott eller alkoholrelaterade skador är det inget som förvånar många. Att bli upprörd över ungdomars beteende är något som förmodligen har funnits i alla tider. Det är av den anledning inte så märkligt att problem, vad det än må röra sig om, som knyts till vad vi benämner "dagens ungdom" tar plats i media och diskuteras flitigt bland såväl experter som av grannar som möts i tvättstugan. Gratistidningen Metro har till exempel haft en artikelserie (Metro 2008 7-9 april) gällande ungdomars relation till alkohol som bland annat lyfter fram problemet med fylleri kring studentexamen.

Att lyfta fram problem är inget som tillhör media allena utan kan sägas vara en grundsten även i vetenskaplig forskning. Alkoholforskningen har även den kritiserats för att vara väldigt fokuserad på just missbruket av alkohol och när det gäller unga läggs tyngden på problemet med tidig debut och/eller hög konsumtion (Pape 1995). Dock har jag i arbetet med den här studien funnit forskning där även bruket av alkohol bland unga lyfts fram och fokus riktats mot alkoholens, mer positiva, betydelse för ungdomar (se till exempel Abrahamson 2004, Lalander 1998, Sato 2004). Detta kan vara ett tecken på att problemfokuseringen håller på att luckras upp. Nyligen gick det även att läsa i Aftonbladet om unga kändisar som valt att inte dricka alkohol (Nord 2008). Även i Metros artikelserie fanns nykterism med som ett alternativ till (över)konsumtion av alkohol (Hagman & Matsson 2008) bland unga.

Att just nykterism kanske inte varit något som lyfts fram i media och i forskning kan förmodligen länkas till ovan nämnda problemfokusering. Det går dock att ställa sig frågan huruvida det verkligen är problemfritt att inte dricka alkohol, speciellt om du är en del av "dagens ungdom". Det finns till exempel forskning

som pekar på att unga män som ej dricker alkohol kan få psykosociala problem (Leifman et al. 1995, Pape & Hammer 1996). Alkoholkonsumtion nämns ibland som en naturlig övergång till vuxenlivet, något som kanske till exempel just drickandet vid studenten kan vara ett tecken på. Att alkohol sedan i de flesta fall får en given plats vid fester, middagar och högtider som till exempel midsommar tyder onekligen på att det hör till (vuxen)livet att konsumera alkohol. Det som jag vill undersöka är dock hur livet ter sig för den som inte tar ett glas vin till maten och tackar nej till snapsen vid midsommar. Då 83 procent av pojkarna och 85 procent av flickorna i årskurs två på gymnasiet räknas som alkoholkonsumenter enligt Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (2008) indikerar detta att alkohol spelar en stor roll även för unga. I nämnda undersökning visade det dock sig att för såväl gymnasieungdomar som för niondeklassare har andelen som konsumerar alkohol minskat jämfört med tidigare år (ibid.). Hur ter sig då vardagen för de unga (15 - 25 år) som idag inte förknippar fest med sprit och väljer att avstå från alkohol?

Syfte och frågeställningar

Syftet med min studie är att genom kvalitativa intervjuer undersöka hur unga som valt att ej dricka alkohol upplever sig själva och sin omgivning. Som utgångspunkt har jag följande frågeställningar:

- Hur beskriver unga som ej dricker alkohol sig själva och vilken roll spelar nykterism i deras upplevda identitet?
- Hur upplever unga som ej dricker alkohol att omgivningen ser på dem, nykterism och nykterhetsrörelsen?
- Vilken betydelse anser unga som ej dricker alkohol att alkohol har för dem och deras omgivning?

Avgränsningar

För att avgränsa min undersökning samt för att ha möjlighet att med den begränsade tid som finns till mitt förfogande finna unga i åldern 15-25 år som ej dricker alkohol har jag inriktat mig på ungdomar som är aktiva inom Ungdomens Nykterhetsförbund (fortsättningsvis benämnt som UNF). Jag har även valt att

främst leta efter intervjupersoner i Skåne men har även sökt och funnit deltagare länge uppåt landet på västkusten. Varken vid insamlingen av mitt material eller i analysen av detta har fokus lagts på genus. Syftet är att inrikta mig på hur valet att ej dricka alkohol påverkar deltagarna som personer och de jämförelser som görs dem emellan grundar sig på upplevelser knutet till detta.

Begreppsdefinitioner

Unga som ej dricker alkohol

Jag har valt att ej förenkla för mig själv och läsaren genom att använda mig av begreppet nykterist när jag skriver om unga som ej dricker alkohol. Det har sin grund i att en av mina intervjupersoner inte ser sig som nykterist. Hon dricker förvisso inte alkohol men känner inte att det är en benämning hon vill sätta på sig själv. Vidare har det även framkommit i mina intervjuer att själva ordet nykterist kan ha många olika betydelser och för att undvika att placera in deltagarna i studien i ett fack väljer jag därför att skriva om dem som unga som ej dricker alkohol. Det är trots allt icke-konsumtionen av alkohol som de har gemensamt. När det kommer till genomgången av tidigare forskning använder jag dock de benämningar som författarna själva använt.

Ung

Ordet ”ung” används i en väldigt vid bemärkelse då jag i mitt sökande efter intervjupersoner sökte deltagare i åldern 15 - 25 år. Då intervjupersonernas ålder är mellan 17 och 25 år ger denna definition av ordet en möjlighet att samla dem i en kategori. Dock finns en medvetenhet om att spridningen vad gäller ålder gör att frågor rörande jämnåriga bör betraktas individuellt och generaliseringar bör göras med försiktighet när det kommer till åldersspecifika upplevelser.

Nykterhetsrörelsen

Slutligen så kan en kort förklaring av nykterhetsrörelsen vara på sin plats. Då de deltagare i min studie som är medlemmar i nykterhetsrörelsen är mellan 17 - 24 år tillhör de Ungdomens Nykterhetsförbund förkortat UNF. UNF är en partipolitiskt och religiöst obunden organisation som har runt 125 lokalföreningar runt om i Sverige (Ungdomens Nykterhetsförbund, 2008).

UNF arbetar politiskt såväl nationellt som internationell men ordnar även nyktra aktiviteter och kurser (ibid.).

Tidigare forskning

Sökvägar och källkritik

Inledningsvis vill jag nämna att sökandet efter relevant forskning har varit förhållandevis svårt. Den litteratur jag tagit del av har främst berört ämnena ”ungdom” och ”alkohol” samt förhållandet däremellan och den sistnämndas del i identitetsskapandet. Nykterhetslitteraturen som jag funnit handlar i stort sett uteslutande om att leva nyktert efter att ha tagit sig ur ett missbruk. Utöver detta finns det även skrifter om nykterhetsrörelsen men då min studie inte fokuserar på organisationen som helhet utan de enskilda medlemmarna har dessa skrifter i mitt tycke inte någon större relevans för min studie.

Jag har med hjälp av sökorden ”nykter-”, ”nykterhet”, ”nykterism”, ”ungdomar”, ”alkohol”, ”sober”, ”temperance”, ”alkohol”, ”adolescence” och kombinationer av dessa sökt bland annat på Lunds Universitets biblioteks databas, databasen ELIN och databasen PsycINFO. Ur en källkritisk synvinkel kan det vara värt att nämna att de två kvantitativa studierna nedan är just kvantitativa, alltså metod och tillvägagångssätt skiljer sig från min studie. De är även gjorda för 12-13 år sedan och mycket har hänt sedan dess. Jag har dock valt att använda mig av dessa då de är de enda renodlade studier avseende enbart nyktra ungdomar som jag funnit.

Kvantitativa studier

De två kvantitativa studier jag funnit har bitvis väldigt liknade resultat. Håkan Leifman med flera (1995) har undersökt data insamlad i samband med att män i åldern 18-19 år mönstrade för att göra lumpen år 1969-1970. I studien framkom det att de som ej drack hade större sociala problem än i de grupperna som konsumerade alkohol, oavsett mängd (Leifman et al. 1995). Detta skulle enligt dem eventuellt kunna ha att göra med att nykterism är ovanligt i deras ålder. Dock var dessa skillnader inte märkbart stora. Vidare fann de att 62 procent av de som ej drack hade nyktra fäder, något som de ansåg kunde tyda på att social bakgrund spelade roll när det gällde valet att ej dricka (ibid.). Leifman med flera (1995)

lyfter även fram nykterism som en relativ avvikelse. Med detta menar dem att då väldigt måttlig alkoholkonsumtion är normen ses avhållsamhet inte som avvikande i samma bemärkelse, men beroende på hur liberal synen på alkohol är kan nykterism ses som avvikande i och med sin minoritetsställning.

Den andra kvantitativa studie jag tagit del av kommer från Norge och är författad av Hilde Pape och Torild Hammer (1996). Titeln *Sober adolescence - Predictor of psychosocial maladjustment in young adulthood?* ger en fingervisning om dess innehåll. Även här är studien baserad på enkäter men är longitudinell och innehåller svar från såväl män som kvinnor (Pape & Hammer 1996). Enkäterna samlades in när deltagarna var 19-22 år, 21-24 år och 25-28 år och det var 2000 personer som deltog i undersökningen (ibid.). Vad gäller kvinnorna fann de dock inga signifikanta avvikelser bland de nyktra jämfört med övriga kvinnor utan där avvek enbart de som hade väldigt hög konsumtion (ibid.). Hos männen hade dock de som började dricka sent, tillsammans med de började tidigt, psykologiska problem som höll i sig över tid. Däremot de män som inte började dricka alls visade inga tecken på psykologiska problem annat än viss motvillighet vad gällde att anpassa sig till vuxenrollen (ibid.). Att bli full i mitten av tonåren ses med detta som grund som en naturlig del i den normala utvecklingsprocessen hos unga män. Även i den här studien nämns avvikelse då nykterism bland unga diskuteras i inledningen (ibid.).

Kvalitativa studier om alkohol och unga

I mina sökningar efter kvalitativ forskning fann jag inga studier med enbart unga icke-konsumenter. Jag hittade dock litteratur på ämnet unga och alkohol där nykterism diskuterades eller där en av undersökningsgrupperna bestod av unga som ej drack alkohol. Jag har tagit del av flertalet studier där fokus har varit alkoholens betydelse för unga. Icke-konsumtion såväl om konsumtion kan ses som ett sätt att förhålla sig till alkohol varför det kan vara intressant med forskning som berör alkoholens roll för unga.

Ninive von Greiff (2000) har haft fokusgruppsintervjuer med en tjejgrupp och en killgrupp i gymnasieåldern. Under intervjuerna diskuteras alkoholens sociala

betydelse för de unga och när det gäller kontakten med det motsatt könen menar författaren att den är avgörande (Greiff 2000). Fokus i studien handlar om yta och djup, med ung/vuxen, utlevelse/kontroll och tjej/kille som tre teman som lyfts fram. Även alkoholkonsumtion som ett sätt att positionera sig och distansera sig från olika grupper tas upp (ibid.). Greiff (2000, s. 33) skriver även att: ”Det verkar finnas någon form av underliggande norm att man ”ska” dricka även om man inte tycker om det eftersom att det är en så självklar sak för många i processen att bli vuxen”. Då författaren pratar med ungdomarna om att inte dricka menar intervjupersonerna att det är okej men att personer som inte dricker får räkna med att bli ifrågasatta om de inte har legitima ursäkter som gruppen accepterar (Greiff 2000). Detta tolkar Greiff (2000) som att det inte är lätt att avvika från normen.

I *Alkohol och unga i 20-årsåldern - rus, lust, problem och prevention* presenteras resultatet av fokusgruppsintervjuer med nio stycken grupper av unga i 20-årsåldern (Abrahamson 2004). Grupperna utgjordes bland annat av IT-ingenjörer, byggnadsarbetare, Socialhögskolestuderande, värnpliktiga ishockeyspelare m.m. och var till antalet fem till sju personer per grupp (ibid.). Maria Abrahamson (2004) undersöker bland annat betydelsen av alkohol i mötet mellan könen samt erfarenheter av att dricka för mycket. Av deltagarnas berättelser om just att dricka för mycket och de andras reaktioner på dessa dras slutsatsen att ”idealet är att dricka, men inte för mycket” (Abrahamson 2004, s.55). Även i denna studie tillskrivs alkoholen en stor betydelse i mötet mellan könen (Abrahamson 2004).

Kvalitativa studier med nyktra referensgrupper

Den första av de två kvalitativa studier jag hittat där en av referensgrupperna varit nykterister är Philip Lalanders (1998) *Anden i Flaskan - Alkoholens betydelse i olika ungdomsgrupper*. Två av referensgrupperna i studien med fokus på alkoholens betydelse bestod av unga som konsumerar alkohol, Småstadsgruppen bestående av liberalpolitiskt aktiva och Mellanstadgruppen bestående av kvinnliga mediastuderande. Den tredje, Husågruppen, bestod av nyktra kristna fotbollssupportrar (ibid.). Jag kommer att enbart att lyfta fram den sista gruppen då denna har störst relevans för min studie samt då jag ovan visat på liknande studier om alkoholens betydelse för unga som konsumerar den. Värt att nämna är

dock att i en av de andra grupperna, Småstadsgruppen, lyfts alkohol fram som en symbol för att markera tillhörighet vid fester och avsaknaden som en markör för utanförskap (Lalander 1998, s. 137 -138).

Då Husågruppen är kristna diskuteras trons inverkan på valet att dricka och även om de i gruppen lyfter fram att bibeln endast kritiserar berusning och ej konsumtionen i sig väljer de att avstå helt för att det är lättare rent praktiskt (Lalander 1998). De lyfter även fram vikten av att hålla kroppen ”ren” samt att upprätthålla en form av moral och vara goda förebilder för yngre församlingsmedlemmar. Vidare ses alkohol som något negativt och ”smutsigt” och gruppen har en egen benämning på folk som dricker sig berusade. Husågruppen använder begreppet ”fyllehundar” och dessa ses som slöa, dumma och besittande av en tomhet de försöker fylla med alkohol. Gruppen menar att ”fyllehundarna” ej kan vara naturliga till skillnad från dem (ibid.). Även ”Svenssonliv” med upprepad alkoholkonsumtion varje helg ses som något negativt och som en slags upprepad dumhet. Utvecklingen av begreppet ”fyllehundar” och synen på ”Svenssonlivet” är enligt Lalander (1998, s. 267 - 268) ett resultat av att gruppen känt av ett utanförskap som de ombearbetat till något positivt genom att framhålla andras dumhet och på så sätt lyfta fram sig själva som smarta och naturliga.

I mötet med andra som konsumerar alkohol i den supporterklubb de tillhör märker gruppen ut sig då övriga klackmedlemmar dricker och en reaktion Husågruppen frambringar hos andra är skuld känslor över den egna konsumtionen (Lalander 1998). Enligt Lalander (1998, s. 273) bär gruppen på två avvikelser som försvårar i mötet med de andra supportrarna, religiositet och helnykterhet. Gemensamt för alla tre grupper Lalander (1998) studerat är att alkohol används som ett sätt att positionera gruppen i relation till andra grupper. Författaren skriver om ungdom och alkohol att:

(...) begreppet ungdom och alkohol är så gott som sammanväxta. Begreppet ungdomsfylleri används långt oftare än vuxenfylleri, barnfylleri eller pensionärsfylleri. Alkohol och ungdom har setts som ett problem i den svenska debatten och har gjort den nära relationen till en realitet (Lalander 1998, s. 322).

Den andra kvalitativa studien jag tagit del av med nyktra referenspersoner är *Droger och identitetsskapande - kulturella perspektiv på alkohol och narkotika i svenska ungdomsgrupper* av Hanako Sato (2004). Deltagarna i studien var mellan 16 och 19 år och bestod av fem grupper var av en kallas för nykteristerna. Fokus för undersökningen var alkoholens och narkotikans betydelse, identitetsskapande och positionerande i relation till andra (Sato 2004).

När det kommer till alkohol lyfte nykteristerna fram saker som alkoholpolitik, konsumtionsparadox, normalfördelningskurva och ungdomsfylla när de fick associera fritt till ordet (Sato 2004). I gruppen anses de ungdomar som använder alkohol/narkotika som utsatta för gruppptryck medan deras beslut att ej dricka har sin grund i val och en egen fri vilja (ibid.). Sato (2004) lyfter även fram att nykteristerna rationaliserar sitt val att inte dricka genom att motivera sin icke-konsumtion med till exempel argument av samhällsekonomisk eller folkhälsovetenskaplig karaktär samt ta upp sådant som att det är ohälsosamt och ej värt att slösa pengar på. Denna rationalitet finns även med när gruppen diskuterar hur personer påverkas av alkohol av narkotika, då högljuddhet, aggressivitet, opålitlighet tas upp och kritik riktas mot den svenska alkoholkulturen med helgfylla. Kritiken används sedan för att motivera nykterheten som ett motstånd mot det negativa som lyfts fram (Sato 2004). Det går att dra tydliga paralleller till nykteristerna i Lalanders (1998) studie och deras kritik av ”fyllehundar” samt deras syn på ”Svenssonlivet”, något som även de använde för att kritisera de som drack och lyfta fram sig själva som medvetna.

I de övriga grupperna i studien ses dock alkoholkonsumtion och berusning som något självklart vilket nykteristerna märker av då de upplever att de ständigt måste försvara sig och ofta får en stämpel som ”nykteristen” och stigmatiseras (Sato 2004). Något som ej ifrågasätts är att alkoholen som en naturliga del i ungdomars vardag, det ses som en del av ”svensk kultur” och som något normalt (ibid.). Sato (2004, s. 42) skriver att: ”Flera ger uttryck för att du som ung bör ha testat (åtminstone alkohol) och den som inte har det betraktas som misslyckad i någon mening eller ’ofullständig’ som ungdom”. Detta synsätt

finns både hos de som dricker och de som ej gör det (ibid.). Sato (2004) tar även upp att alkoholkonsumtionen hos de grupper som drack medförde en känsla av att ”vara stor” och göra något som vuxna gör, det markerade en symbolisk övergång till vuxenlivet. Nykteristerna beskriver också hur deras föräldrar oroar sig för att deras barn ej är ”normala”, alltså inte dricker, och tror att detta innebär få vänner och utanförskap. Ungdomars experimenterande med alkohol ses alltså även bland vuxna som något som hör ungdomen till (Sato 2004).

Sato (2004) lyfter fram såväl undvikandestrategier som motståndsstrategier hos nykteristerna. Skola, idrottsträning och tillfällen där alkohol inte förekommer ses ej som problem men fester och liknande väljer de ibland att avstå från då det upplevs för påfrestande att hela tiden behöva försvara sig och bevisa att nykterister ej är tråkiga. Vad gäller motståndsstrategier handlar det dels om att nykteristerna vill bryta bilden av ”den tråkiga nykteristen” som de upplever finns och förhåller sig till denna i hur de presenterar sig själva för att visa att bilden inte stämmer. En annan strategi är, som nämnts tidigare, att omvandla utanförskapet till något bra och eftersträvsamt genom att nedvärdera och skämta om de som dricker.

Sato (2004) lyfter fram nykteristernas ifrågasättande av alkoholnormer en motdiskurs som sällan ges utrymme i den rådande diskursen. Dock menar hon att det är viktigt att studera även de ”välartade” som inte har någon eller väldigt begränsad erfarenhet av alkohol och droger och inte bara de med hög eller problematisk konsumtion. Leifman med flera (1995) inleder också de med att påtala att när det kommer till alkoholforskning så är nykterister en grupp som fått väldigt måttlig uppmärksamhet. Även Pape och Hammer (1996) lyfter fram studier avseende unga icke-konsumenter som något som tagit väldigt lite plats inom forskningen. Med detta som bakgrund har jag valt att inrikta mig på just den ”välartade” gruppen med unga som ej dricker alkohol istället för att studera alkohol med fokus på konsumtionen och/eller dess negativa (eller positiva) effekter.

Teori

För att studera och analysera material från en grupp som sällan ges särskilt mycket uppmärksamhet (Sato 2004, Leifman et al. 1995, Pape & Hammer 1996) har jag valt en teori med fokus på just att vara utsatt och uppleva utanförskap. Min teoretiska utgångspunkt kommer att vara inom symbolisk interaktionism och med inriktning på begreppet avvikelse. Jag kommer att undersöka huruvida intervjupersonernas upplevelser av att vara ung och ej dricka alkohol i Sverige idag går att knyta till Howard S. Beckers (2006) teorier om avvikelse.

Just avvikelsebegreppet anser jag relevant då avvikelse kan definieras på ett flertal olika sätt varav två kan ses som applicerbara på gruppen unga som väljer att inte dricka. Dels talas det om statistisk avvikelse, där personer avviker från medeltal eller genomsnitt (Becker 2006). Bland gymnasieelever var det 17 procent av pojkarna och 15 procent av flickorna som inte klassades som alkoholkonsumenter i Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysnings (2008) undersökning för 2007. En annan avvikelседefinition är den relativistiska där avvikelse handlar om att ej följa de givna gruppreglerna (Becker 2006). Med statistiken som grund samt med alkoholens mer eller mindre självklara roll i det svenska samhället kan ickekonsumention ses som en underlåtenhet att handla i linje med de förväntningarna på att tacka ja som finns när det gäller alkohol. Becker (2006) menar att avvikelse inte är en egenskap hos ett beteende eller en handling i sig utan att det är i interaktionen mellan den som avviker och reaktionerna från andra som avvikelsen skapas. Det är med detta som grund intressant att analysera intervjupersonernas upplevelser av sin omgivning i förhållande till deras val att inte dricka. Becker (ibid.) poängterar även att ett avvikande beteende inte behöver vara något som är förbjudet enligt lag eller är kriminellt.

Becker (2006) menar att det som avvikare har gemensamt är att de delar den etikett som blivit satt på dem och har liknande erfarenheter av att betecknas som utomstående. När en person "avslöjats" som avvikare behandlas denne som generellt avvikande snarare än specifikt, något som kan leda till en självuppfyllande profetia (Becker 2006). Själva avvikarstatusen får ofta även en överordnad status och blir således något som andra ser som de mest utmärkande

hos personen (ibid.). Den behandling som avvikaren får sker ”i enlighet med populärdiagnosen om varför han är sådan”, en behandling som i sig kan leda till en ökad avvikelse för att undvika just den behandling som majoriteten använder sig av (Becker 2006, s. 41 - 42). Becker (2006) lyfter fram inträdet i en organiserad avvikargrupp som ett slutgiltigt steg i avvikarkarriären. Detta steg blir en del i att rationalisera sitt beteende, finna gemenskap och en motivering till beteende som blir ett slags självförsvar inför sig själv till att fortsätta med avvikelsen. ”Avvikargruppens motivationer tenderar att innehålla ett allmänt förkastande av konventionella moralregler, konventionella institutioner och hela den konventionella världen” (Becker 2006, s. 45).

Den kritik som enligt mig kan riktas mot teorin är att den lägger mycket fokus på normer och regler som självfallet ser annorlunda ut beroende på vem du frågar, när du frågar och var någonstans du befinner dig. För att någon ska kunna klassas som avvikare när det kommer till gruppregler och normer krävs det att det går att urskilja dessa regler och kunna befästa dessa som gällande. Detta är något som i sig inte är det lättaste. Mycket vikt läggs också vid omgivningens reaktioner på avvikelsen men omgivningen i sig består av individer som reagerar utifrån såväl gruppnormer som egna föreställningar om vad som är rätt och fel. Således kan reaktioner variera och ibland till och med utebli när en person möter någon som handlar avvikande från gruppnormerna.

Jag har dock valt att utgå från deltagarna i min studie och med hjälp av denna teori titta närmare på hur de upplever sig själva och sin omgivning. Således blir det deras erfarenheter av eventuella reaktioner i kombination med hur de uppfattar sig själva och sin omgivning som ligger till grund för analysen. Istället för att försöka identifiera ”det normala” och jämföra det med deras åsikter och handlingar så låter jag deras berättelser styra var på skalan de lägger sig själva. Intervjupersonernas upplevelser av andras reaktioner utgör basen och möjliggör en nyanserad bild av såväl dem som deras omgivning och de normer som de upplever finns. Vidare kan nämnas att Becker (2006) formade teorin redan år 1963, dock finner jag den aktuell även idag

Metod

Urval

Vad gäller mitt urval av intervjupersoner valde jag inledningsvis att ha en relativt bred definition av begreppet "ung" och sökte intervjupersoner i åldern 15 - 25 år (25 år är den övre gränsen för medlemskap i UNF). Jag sökte efter medlemmar främst från södra Sverige men på grund av problem med att hitta intervjupersoner valde jag att i en efterlysning på UNF:s hemsida även söka efter personer bosatta i övriga Sverige. Detta resulterade i att två av deltagarna i min studie är från en större stad på västkusten. Jag har även intervjuat en person som ej är medlem i UNF som jag kom i kontakt med via en bekant. Förutom dessa kriterier vad gällde ålder och geografisk spridning fanns endast kravet på att personerna ej drack alkohol. Då jag själv för cirka tre år sedan varit på några möten på en lokal UNF-förening valde jag dock av etiska skäl att utesluta medlemmar därifrån från min studie.

Att inte på förhand avgöra hur många eller vilka som ska studeras är något som är utmärkande för kvalitativ forskning när det kommer till selektion (Aspers 2007, s.93). Då detta är en så pass liten studie handlar det heller inte om att försöka jämföra i någon större skala eller försöka identifiera åldersspecifika synsätt utan snarare om att få en så nyanserad bild som möjligt inom ämnet. Mina förhoppningar var att få en så stor spridning som möjligt och helt enkelt se vem eller vilken grupp av människor som visade sitt intresse för att delta. Antalet intervjupersoner landade på fem. Att jag valde att stanna vid fem personer har att göra med de tydliga teman som visade sig vara återkommande för alla jag intervjuade. Då jag under genomförandet av intervjuerna fann en viss förutsägbarhet ansåg jag mig ha uppnått vad som kallas för mättnad (Aspers 2007, s.186-188). Ytterligare intervjupersoner skulle med sannolikhet inte tillföra något som skiljde sig drastiskt från de jag redan pratat med. Materialet som intervjuerna utgör kretsade kring liknade erfarenheter och funderingar. Bland de fem jag träffat var två stycken män och tre stycken kvinnor. Den äldsta var tjugofyra år och den yngsta var sjuåttio år.

Tillvägagångssätt

Att finna intervjupersoner

För att underlätta sökandet efter intervjupersoner samt få hjälp med information om UNF som organisation har jag haft kontakt med en av förbundets anställda konsulenter inom den region jag främst tänkte riktat in mig på. Fördelen med en informant av detta slaget är bland annat att denne kunde hjälpa mig få tillträde till själva fältet samt bistå mig vid oklarheter eller faktafrågor (Aspers 2007, s. 72-73). Informanten i min studie hjälpte mig bland annat genom att maila ut ett informationsbrev (bilaga 1) som jag skrivit samt att sätta upp detta brev i några samlingslokaler. Han hjälpte mig även med att få kontakter med andra verksamma inom UNF.

En nackdel med att använda en informant är att för stor vikt kan läggas vid dennes roll som informationskälla (ibid.). Jag har dock försökt hålla kvar fokus på empirin samt den tillgängliga forskningen på området. De svårigheter som jag istället märkte av var att då informationen om min studie till en början skedde via min informant hade jag väldigt lite insikt i hur många den nådde. Den ska dock ha gått ut via mail till de UNF-medlemmar i södra Sverige som finns med på mailinglistor och dylikt. Vidare har information gått ut till flertalet föreningsansvariga på distriktsnivå under ett årsmöte. Dock var det till en början ingen som hörde av sig och det krävdes, vad jag förstått, ytterligare ett mailutskick innan mina första två intervjupersoner hörde av sig. Då detta skedde sent valde jag att själv även lägga ut informationsbrevet på nyktra forum på Internet samt ordna så att jag fick ha med en kort efterlysning (bilaga 2) på UNF:s hemsida.

Att så pass få hörde av sig kan bero på många saker. Det kan vara att det inom den här gruppen, som ju trots allt tackar nej till något många ser som självklart, finns en rädsla för att bli ifrågasatt. Vidare kan det även vara så att många medlemmar i UNF som ej är aktiva inom organisationen helt enkelt inte tror att de har något att bidra med. Något som jag tror hade underlättat mitt sökande hade varit om jag åkt ut till föreningarna själv för att presentera mig och syftet med studien. Detta var dock något som tidsmässigt helt enkelt inte hanns med.

Intervjuerna

För att undersöka hur unga som ej dricker alkohol upplever och beskriver sig själva samt omvärlden har jag valt att använda mig av intervjuer. Detta främst för att få en så nyanserad och djupgående bild som möjligt av personerna i min studie. Intervjuerna skedde i två fall i grupprum på Socialhögskolan i Lund, i två fall hemma hos intervjupersonerna och i ett fall på personens arbetsplats. Vad gäller tiden tog intervjuerna i genomsnitt en timma, den kortaste varade i cirka fyrtiofem minuter och den längsta i cirka en och en halv timma.

Intervjuformen som jag från början valde att använda mig av är det som kallas för tematiskt öppna intervjuer eller samtalsintervjuer. Då jag var intresserad av att höra om tankar, funderingar och beskrivningar inom några specifika områden var intervjuer som berörde olika teman något som gav störst utrymme för den jag intervjuade och stort utrymme för följdfrågor inom det som intervjupersonen själv valde att lyfta fram (Aspers 2007, s.137). I början fann jag det dock svårt att inte styras av de stödfrågor jag skrivit upp i min intervjuguide (bilaga 3). Då jag även såg stora likheter i intervjupersonernas erfarenheter ansåg jag det lämpligt att fortsätta utgå ifrån dessa frågor men samtidigt var öppen i samtalet och följa upp det som intervjupersonerna valde att lyfta fram. Således fanns det en viss struktur i mina intervjuer vilket gjorde att de istället kan beskrivas som semistrukturerade intervjuer (Aspers 2007, s. 137). Intervjuerna var öppna men med viss struktur i form av mer specifika frågor inom de olika temana

De teman jag har utgått från i min intervjuguide (se bilaga 3) är nykterhet/nykterism, alkohol/alkoholkultur och nykterhetsrörelsen. Inom dessa teman var målet att ge utrymme för såväl intervjupersonens egna tankar och upplevelser som tankar om omgivningen. Fördelen med intervju som metod är att den möjliggör en inblick i bland annat en persons åsikter, attityder, känslor och erfarenheter (May 2001, s.148).

Intervju som kvalitativ metod fokuserar på det mellanmänniska. I rollen som forskare möter du och interagerar med de som du vill studera vilket innebär en ömsesidig påverkan (Aspers 2007, s. 30). I och med detta metodval finns det, som inom alla metoder, vissa svårigheter och tänkbara problem. Som jag nämnt

tidigare var det till att börja med svårt att finna personer som var intresserade av att delta som intervjupersoner. När intervjupersonerna hört av sig fanns även vissa specifika risker med öppna tematiska intervjuer.

I rollen som forskare krävs det att du, även om du styrs av din teori och det du vill undersöka, kan sätta detta inom parantes under intervjun för att låta fokus ligga på samtalet med intervjuteman som enda struktur (Aspers 2007, s. 137-139). I och med den ostrukturerade formen på intervjun har kritiker menat att det finns risk att intervjupersonen bara ”pratar på som de vill” (May 2001, s. 151). Det kan dock snarare ses som en fördel då det gör att forskaren får ta del av intervjupersonernas syn på de ämnen som valts för studien utifrån deras perspektiv och referensram (May 2001, s. 151-152).

Bearbetning och analys

I intervjuer består de händelser/handlingar som intervjupersonen nämner av deras subjektiva tolkning och ibland kanske till och med felaktiga uppgifter (May 2001, s. 175-176). Jag var dock inte intresserad av att ta reda på ren ”objektiv” fakta i min studie utan mitt intresse har legat i att få ta del av allt som intervjupersonen anser vara relevant att ta upp inom ämnet, även tolkningar och egna konstruktioner då dessa speglar personens livsvärld. Intervjuerna spelades in på medhavd mp3pelare och skrevs sedan ut ordagrant med undantag för identitetsröjande uppgifter. Den empiri som intervjuerna utgör analyserades med fokus på hur saker och upplevelser beskrevs i samtalet. Med teorin som grund har även vissa områden som kan knytas till specifika begrepp ringats in. Målet har varit att få en bild av intervjupersonerna i egenskap av unga som ej dricker alkohol. Intressant nog var det dock flera av intervjupersonerna som ibland ursäktade sig med att de ju inte visste säkert eller att de inte kunde några siffror även på frågor som inleddes med ”hur tror du...” eller ”hur upplever du...”.

Tillförlitlighet och generaliserbarhet

Gällande tillförlitlighet ämnar jag inte dra några slutsatser om alla unga som väljer att inte dricka i Sverige utan är väl medveten om denna studies storlek. Jag var heller inte ute efter kvantitativa jämförelser utan vill lyfta fram det som de

personer jag intervjuar anser vara relevant inom ämnet och belysa det med hjälp av teoretiska begrepp. Kön fördelningen har varit jämn och det fanns en viss spridning vad gäller ålder. Dock hade det säkerligen kunnat vara intressant med fler yngre eftersom alla utom en var tjugo år eller äldre. Det finns även en geografisk spridning med två från en småstad samt en från en mellanstor stad i södra Sverige och två från en storstad på västkusten. Vidare var en av deltagarna ej medlem i UNF och de övriga hade olika grader av engagemang i organisationen, från ej aktiv till bland annat distriktsordförande. Det som kan invändas när det kommer till tillförlitlighet är enligt mig snarare faktorer knutna till insamlingen av empiri.

Målet var från början en så öppen intervju som möjligt men jag hade ändå ett klart fokus på mina tre teman och var noga att täcka in de frågor som jag ansåg relevanta. Således låg vikten vid de delar av intervjupersonen och dennes upplevelser som jag själv ansåg låg inom ramen för den här studien. Att enbart diskutera vissa delar av den komplexitet som ändå utgör vår personlighet kan bli en aning tillspetsad och det finns risk att den del som uppmärksamheten riktas mot förstoras upp en aning. Denna förstoring bör dock inte nödvändigtvis utgöra något negativt då det underlättar för forskare att se saker tydligare. Givetvis är detta något som funnits med i åtanke vid analysen av materialet.

Etiska överväganden

För att värna om intervjupersonerna och underlätta deltagandet för dem har jag utgått från fyra forskningsetiska krav. Först och främst har jag strävat efter en öppenhet. Detta genom att informera om såväl studien som mig själv i informationsbrev (bilaga 1) samt muntligen i anslutning till intervjun. Jag har även varit mån om att informera om att deltagarna när som helst har möjlighet att kontakta mig eller min handledare om det skulle uppstå några frågor. Vad gäller sjuttonåringen fick han ett intyg att, tillsammans med mitt informationsbrev, visa för sina vårdnadshavare och returnera påskrivet. Detta för att inhämta samtycke från målsman i och med att han är minderårig. Självbestämmande för de som väljer att delta är även det en viktig aspekt. Grunden för deltagandet är frivillighet och alla intervjupersoner har själva haft möjlighet att välja om de vill

medverka och hur. Vidare har de även blivit informerade om rätten att när som helst avbryta sitt deltagande. De har även alla fått ta del av de transkriberade intervjuerna och haft möjlighet att yttra sig om de ville tillägga eller ta bort något. En av de intervjuande har även svarat på en följdfråga via mail.

Redan då intervjuerna transkriberades användes fingerade namn och städer eller annat identitetsröjande skrevs ej ut för att garantera anonymitet. Kravet på konfidentialitet är viktigt då det skyddar deltagarna. Även vid citering från intervjuerna var jag mån om att inga detaljer som kan röja identitet hos intervjupersonerna skrivits ut. Även personuppgifter och de transkriberade intervjuerna hålls skyddade för att garantera att ingen annan än jag kan ta del av dem. Materialet som jag har kommer då studien är avslutad att enbart finnas tillgängligt för eventuell revidering av detta verk. Enligt kravet på autonomi får insamlade uppgifter enbart användas till det som det var avsett för.

Förförståelse

En faktor som bör nämnas då studien kretsar kring just valet att inte dricka är att uppmärksamheten i sig kan upplevas som ett ifrågasättande. För att i viss mån undvika detta har jag varit noga med att innan intervjun, när jag gav en mer utförlig presentation av studien och mig själv, berätta att jag själv är nykterist..

Som 23 år gammal, nykterist och medlem i UNF är jag en del i den population som jag valt att undersöka. Vad gäller min ålder anser jag inte att den påverkat mig negativt utan snarare underlättat dialogen men deltagarna i studien. Gällande medlemskapet i UNF ger detta mig en koppling till fältet jag vill undersöka. Inom etnografisk forskning är det en fördel att vara en del av, och engagerad i, det som studeras och många forskare har utnyttjat sina egna erfarenheter eller politiska engagemang vid val av grupp som skall analyseras (May 2001, s. 187). Som medlem i UNF känner jag till organisationen och har dessutom kunskap i hur jag kan komma i kontakt med konsulenter som kan hjälpa till med att förmedla kontakter till medlemmar. Jag är dock själv inte aktiv inom förbundet och har således inga kopplingar till organisationen annat än att jag betalar medlemsavgift och får hem deras medlemstidning. Som jag nämnt tidigare var jag för ett antal år

sedan på några träffar på den lokalförening som jag tillhör och givetvis genomfördes min studie ej där.

När det gäller forskare som bedriver studier inom ett fält de själva är aktiva i varnas det för att den information som kommer fram kan användas i privat syfte för att på något sätt påverka fältet (Aspers 2007, s.65). Mitt intresse handlade dock inte om organisationen och målet med intervjuerna var att lyfta fram olika personers upplevelser av att vara nykterist. Jag anser mig dessutom ha förmågan att samla och bearbeta information i forskningssyfte. En medvetenhet finns givetvis om vikten att ständigt reflektera kring mitt privata intresse och mitt intresse som forskare.

Det krävs förvisso en vardaglig praktiskt kunskap om det fält som skall undersökas då det underlättar för forskarens förståelse då intervjupersonen till exempel använder förkortningar och liknade som är specifika för fältet (Aspers 2007, s. 70). Denna förförståelse kan dock medföra risker då den påverkar tolkningen av vad som sägs (Aspers 2007, s. 135). Målet har dock varit att rikta in mitt intresse på området mot den jag intervjuar och använda mina egna erfarenheter som en resurs när det kommer till följdfrågor till det som intervjupersonen berättar. Det är dock alltid viktigt att skilja på deras intressen och mitt intresse som forskare (Aspers 2007, s. 64). Syftet var ju, som tidigare nämnts, att ta reda på just deras upplevelser. I arbetet med den här studien har jag använt mitt intresse och engagemang som drivkraft och min egen roll som forskare har präglats av nyfikenhet och en strävan efter att undersöka och synliggöra intervjupersonernas upplevelser.

Resultat

Bakgrund

Intervjupersonerna

I min presentation av empirin nedan kommer eventuella ”mmm” och liknande från min sida ej att skrivas ut när de sker mitt i meningar eller förklaringar såvida intervjupersonen inte vänder sig direkt till mig eller det sker som en del i en dialog. Nedan följer en relativt sparsam introduktion av intervjupersonerna, detta

för att kunna garantera anonymitet samt då en stor del av min redovisning av empiri rör personliga åsikter och erfarenheter. En mer nyanserad bild kommer även att målas upp då resultatet presenteras.

- Alva - 22 år, uppväxt i en storstad i södra Sverige men bor nu i en mellanstor stad i närheten av denna. Läser på en samhällsvetenskaplig högskoleutbildning. Är ej medlem i UNF.
- Gustav - 17 år, uppväxt och boende i en småstad i södra Sverige. Läser på gymnasiet. Är aktiv i UNF och har varit medlem i ca ett halvår.
- Helen - 20 år, uppväxt och boende i en storstad på västkusten. Läser kurser på högskolenivå. Är aktiv i UNF, har varit medlem i runt två år.
- Jonas - 20 år, uppväxt i en mellanstor stad i mellersta Sverige men nu boende i en storstad på västkusten. Jobbar ideellt inom en organisation. Medlem i UNF sedan någon gång i högstadiet, för närvarande ej aktiv medlem.
- Klara - 24 år, uppväxt och boende i en småstad i södra Sverige. Jobbar inom skolan. Är aktiv i UNF, har varit medlem i runt två år.

Den gemensamma nämnaren

Även om syftet med min studie inte är att "förklara" nykterism finns det en tydlig gemensam nämnare för alla deltagare. Likheter i intervjupersonernas berättelser var så markanta att de nästan blev ordagranna upprepningar. Det handlar inte, som Leifman med flera (1995) fann indikationer på, om nykterhet i familjen. Tvärt om så hade alla deltagare föräldrar som drack alkohol. Det är dock inte i familjebilden som deltagarna har sin gemensamma bakgrund men det handlar om nyktra miljöer. Alla fem intervjupersoner redogör för hur de haft och har sysslor bredvid skolan som tagit upp tid och där alkohol ej funnits med som en naturlig del. Alva skiljer sig lite från de övriga då hon främst jobbat och sysslat med musik bredvid studierna, i nuläget är hon förvisso aktiv inom studentkåren där hon läser. De övriga fyra har under större delen av högstadiet och gymnasiet, då de uppger att vännerna började dricka, istället varit aktiva inom olika organisationer. Det har bland annat rört sig om fotboll, scouting, politiska ungdomsförbund, spelföreningar och religiösa föreningar.

Dessa sysslor kan givetvis ses som en tillfällighet och även som en självklarhet då alla fyra valt att bli medlemmar i UNF och således kan räknas in i kategorin "föreningsmänniskor". Helen tar till och med upp att hon ser sig själv som en föreningsmänniska och att det är en viktig del i hennes identitet. Vad som är utmärkande är dock intervjupersonernas egna funderingar kring det ideella engagemangets och dess konsekvenser. Både Klara och Gustav poängterar att de helt enkelt inte hade tid för att festa och börja dricka alkohol. Som Klara uttrycker det:

I och med, alltså jag har aldrig varit lockad av att dricka och sen så när jag var i den åldern när man började dricka så var jag aldrig hemma på helgerna (...) Så jag har varit jätteupptagen med det varenda helg nästan och de helger man varit hemma har man varit helt slutkörd och liksom inte pallat. Så jag har inte kommit i kontakt med det på det viset eftersom jag inte har varit där alkoholen har varit heller. (Klara)

Jonas, Helen och Gustav lyfter också fram att de känt sig mer trygga inom de föreningar de varit aktiva i. Det har funnits en gemenskap och de har upplevelser av att människorna som finns inom det ideella är mer öppna och ärliga. Nykterheten har inte varit någon stor grej utan fokus har varit på de värderingar alla medlemmar haft gemensamt i organisationen. Även Klara tar upp att inom den rörelse hon är aktiv har alkohol ingen naturlig del utan är förbjuden på alla aktiviteter inom föreningen. För att dra paralleller till nykteristerna i Lalanders (1998) studie så beskriver Husågruppen att ett skäl till nykterhet är just att vara bra förebilder för yngre församlingsmedlemmar. Även om tron är ett skäl som det läggs stor vikt vid tar de även upp just församlingen som en grupp där nykterhet värdesätts (Lalander 1998).

Skäl till att inte dricka alkohol

Då deltagarna i min studie är fem individer med olika personliga skäl att avstå följer nedan en kort genomgång av bakgrunden till deras beslut att inte dricka. Detta för att ge en fördjupad bild av de fem intervjupersonerna och för att visa på såväl likheter som skillnader hos dem. Alva anser att alkohol är äckligt och när andra i hennes närhet började dricka under tonåren tyckte hon att det var läskigt, vilket är något som hon fortfarande tycker, så hon lät bli att börja. Hon drar paralleller till att hon har en stark ansvarskänsla och kontrollbehov. För henne är

det även viktigt att poängtera att det inte har med familjen att göra eller är något poliskt. Att dricka är för henne inte ett alternativ och hon ser det inte som att hon gjort ett val. Med hennes ord:

Men jag känner att det är inget, inget livsbeslut, eller det är inget... för mig är det liksom onaturligt att dricka och jag kan inte... Jag vet inte vad man ska jämföra det med för att någon ska förstå det men det är ingenting jag kan ändra på. (Alva)

Gustav i sin tur beskriver att han aldrig ”kom in på det” och att han nog alltid varit nykterist. Valet att bli aktiv nykterist ansåg han vara jätteenkelt och han uppger att han aldrig har tvekat. Det som fick honom att engagera sig inom UNF var en tidningsartikel om några UNF-aktiva som gjorde ölköpskontroller för att kontrollera om affärer sålde folköl till minderåriga. Detta inspirerade honom då han tyckte att de verkade ha väldigt kul och han själv ville göra något liknade. Som argument nämner han både politiska skäl gällande till exempel barn till missbrukares situation samt personliga i stil med att han ej ser någon anledning att dricka då han kan ha kul utan alkohol och inte behöver den för att våga prata med folk.

Helen lyfter fram att det inte är samma skäl till varför hon blev nykterist, fortsatte vara det och är det just nu. För hennes del handlade det först om ett personligt och moraliskt ställningstagande. Hennes far var missbrukare och dog till följd av detta. Det var i en anhöriggrupp för barn till missbrukare som tanken att bli nykterist väcktes. Hon kände ett ansvar som barn till missbrukare att göra något åt alkoholkulturen samtidigt som hon även ville hedra minnet av sin far. I kontakten med UNF utvecklades det hela till ett lite större samhällsperspektiv och då även ur internationell synvinkel. Hon uppger även att hon har väldigt kul i UNF och vill fortsätta vara nykterist för att kunna vara medlem. Det som Helen återkommer mest till under intervjun är dock fadern och hon säger att “hade inte min pappa varit alkoholist så hade jag ju aldrig blivit nykterist”.

Även Jonas har missbruk i familjen hos en av sina föräldrar och han tror att detta påverkat honom i hans val att inte dricka. Han framhäver dock andra argument som betydligt viktigare. När han får frågan brukar han spontant svara att det är

skadligt för en själv, för kroppen, men detta är något som Jonas ser som ett argument som egentligen står längst ner på listan. Han vill lyfta nykterismen som en solidaritetshandling med de som har alkoholproblem, deras anhöriga och folk i fattiga länder som utsätts för alkoholreklam och liknande.

Jonas, Alva och Gustav uppger alla, i likhet med Klara att det varit naturligt att inte dricka. För Klaras del uppger hon att det är något som alltid funnits där och som hon sedan bara blev mer medveten om efter hon valt att aktivera sig inom UNF. Hon förklarar att hon aldrig varit lockad av att dricka eller känt något sug efter att prova på och precis som Alva uppger hon att hon delvis varit rädd för att förlora kontrollen. Klara uppger även, som Alva också gör, att hon ej tycker det är gott med alkohol: "Varför ska jag, jag äter inte lakrits för det är inte gott, varför ska jag dricka alkohol när jag inte tycker det är gott?". Till skillnad från de andra uttrycker Helene att hon önskat att det kunde kännas mer självklart men att det i nuläget fortfarande ibland är ett val som känns jobbigt.

I Leifmans med fleras (1995) studie lyftes fädernas nykterhet fram som en viktig faktor när det kom till unga män som valde nykterhet. Nu är förvisso detta en liten kvalitativ studie där enbart två intervjupersoner är män men ingen av deltagarna uppgav att de hade nyktra föräldrar. Två av dem hade dock missbruk i familjen som de båda menade påverkat deras val att ej dricka. Vad gäller Lalanders (1998) studie med kristna fotbollssupportrar lyfts tron fram som en avgörande faktor för nykterhet. I den här studien är två intervjupersoner med i Svenska Kyrkans Unga och en av dem planerar att läsa till präst. Trots detta så nämns inte tron överhuvudtaget under hela intervjun, varken vid frågor om skäl till nykterhet eller i andra sammanhang. Nykteristerna i Satos (2004) studie rationaliserar i sin tur och lyfter fram samhällspolitiska skäl till valet att inte dricka. Gustav, Helen och Jonas lyfter fram olika politiska och solidariska skäl när nykterhetsvalet kommer på tal. Dock har de även anledningar som rör sig på ett mer personligt plan. Klara och Alva, i sin tur, dricker inte på grund av personliga skäl och Alva poängterar dessutom att det inte har något med politik, eller för den delen religion, att göra.

Att bli (eller inte bli) nykterist

Att välja bort nykterist-facket

Alva är den intervjuperson som ej är medlem i UNF och hon är också den av intervjupersonerna som själv inte ser sig som nykterist. Hon känner sig ej hemma i det facket och uppger att för henne är det ingen stor sak att hon inte dricker alkohol, det var inget beslut. När andra började dricka alkohol avstod hon och sedan har hon helt enkelt aldrig gjort det. Att hon ej ser sig som nykterist kombinerat med att hon inte är medlem i UNF skiljer ut henne från de övriga. De fyra UNF-medlemmarnas berättelser i kombination med Alvas avståndstagande från benämningen nykterist motiverar en närmre analys av nykterhetsrörelsens roll i det hela.

Nykterhetsrörelsens roll

Bland UNF-medlemmarna så beskriver Gustav, Jonas och Klara att trots att de inte druckit förut så blev medlemskapet i UNF det som gjorde att de blev nykterister aktivt. Gustav beskriver det som att han skrev på att han var "rekryterad", Jonas förklarar att han gjorde ett ställningstagande för sig själv genom att göra det "officiellt" och Klara uttrycker att hon "fick papper på det". Även för Helen, som druckit alkohol måttligt men ej varit full, blev medlemskapet något som markerade att hon valt att bli nykterist:

Jag sade det till min kompis så här: Men kan man inte registrera sig? Eller så, jag sade det: Det känns som att jag borde registrera mig någonstans. (...) Att det, att det ska vara officiellt liksom. (Helen)

För UNF-medlemmarna finns även en samstämmighet då de talar om medlemskapets betydelse utöver bekräftelsen. I likhet med vad Becker (2006) tar upp vad gäller att rationalisera och motivera avvikelsen med hjälp av en avvikarorganisation så beskriver de allihop hur de fått mer argument att ta fasta på med hjälp av UNF. Gustav beskriver att han fick lättare att sätta ord på vad han står för och för Jonas har det handlat om inspiration och att veta att han ej är ensam. Gemenskapsaspekten tas upp av Helen också i kombination med att hon känner sig bättre påläst. Hon uttrycker även att medlemskapet gör att hon inte kan dricka ens en endaste gång. Det är alltså en starkt motiverande faktor att fortsätta

vara nykterist. När UNF:s betydelse kommer på tal förklarar Klara att det är skönt att ha något att luta sig mot.

När Becker (2006) skriver om avvikarorganisationer handlar medlemskapet om ett slutgiltigt steg i avvikarkarriären. Något som görs för att rationalisera och motivera sitt beteende och för att finna gemenskap. De fyra UNF-medlemmarna beskriver alla tydligt hur inträdet i UNF var det som gjorde att de aktivt såg sig själva som nykterister. Ur avvikarteoretisk synvinkel kan detta kopplas till att de själva väljer att med medlemskapet ta till sig den etikett som nykterist de som icke-konsumeter av alkohol får tilldelad sig. Vad gäller Alva så värjer hon sig från att bli kallad nykterist även om hon medger att det är den stämpeln hon får av omgivningen och hon uppger att hon inte har behovet av den gemenskap som hon tror att nykterhetsrörelsen har att erbjuda. Hon har alltså ej tagit till sig nykteriststämpeln och avstår från att aktivt avvika genom att söka sig till andra med samma mer eller mindre påtvingade etikett. Alva förklarar att "det är ju klart att jag blir den person som inte dricker och då benämner folk det nykterist liksom men det är ingen identitet jag tagit till mig" (Alva).

Reaktioner från omgivningen

När det kommer till att tacka nej till alkohol eller "komma ut" som nykterist har intervjupersonerna delvis likartade och delvis skilda erfarenheter. Vad gäller familjens reaktioner är det ingen som upplevt att det varit någon stor grej och alla uppger att föräldrarna har accepterat deras val att ej dricka alkohol. För Alvas del så menar hon dock att det är något som tagit ett tag och hon uppger att det har känts som om de i början väntade på att hon skulle "komma över det". Hon förklarar också att hon fortfarande känner det som att det ännu inte riktigt tas på allvar och att det är något som det fortfarande skämtas en hel del om. Alva upplever också att hon generellt sett blir bemött väldigt dåligt av folk hon inte känner, att det alltid ska höjas på ögonbrynen och att hon måste förklara sig. Hon exemplifierar genom att jämföra med att hon inte dricker kaffe men att det är okej till skillnad från att ej dricka sprit då en förklaring alltid krävs. Dock kan hon medge att hon fått positiva reaktioner men att hon inte upplevt att de varit äkta utan något som folk sagt "bara för att". Den inverkan hon upplever att hon har på folk är att de får skuld känslor över sitt eget drickande.

Även Klara och Helen nämner att folk visat på skuldkänslor och även att de blivit väldigt defensiva och börjat försvara sitt drickande. För alla intervjupersoner gäller samma sak för vännerna som det gjorde för familjen. De accepterar och gör ingen stor grej av det. Dock har några av dem märkt av att vännerna delvis anpassat sig och visat hänsyn genom att inte dricka vid till exempel filmkvällar eller tillställningar som de ordnar ihop. På samma sätt som intervjupersonerna inte kommer från nyktra hem är det heller ingen förutom Helen som har haft vänner som inte druckit. Några av dem uppger förvisso att deras vänner dricker relativt måttligt och sällan för att bli fulla, men som helnyktra är de ensamma i umgängeskretsen. För Helens del så har dessutom många av de vänner som tidigare inte drack alkohol nyligen börjat dricka.

Gustav menar att han får ungefär lika många positiva reaktioner som negativa men att de första reaktionen ofta är en viss skepsis, något som folk sedan "kommer över". Han tror även att de negativa reaktionerna kommer bli färre när han blir äldre då han tror att folk kommer att visa respekt på ett annat sätt. Jonas upplever även han att reaktionerna varit jämnt fördelade vad gäller positiva och negativa. Vad gäller skillnader i bemötande från äldre och yngre tror Helen att för yngre så är det lite mer speciellt och exotiskt medan de äldre inte riktigt bryr sig på samma sätt och mer skämtar om det. Klara och Alva anser dock inte att de märkt av någon förändring i folks bemötande beroende på ålder.

Gemensamt för alla är *att* de får reaktioner då de berättar att de är nykterister och/eller tackar nej till alkohol. Enligt Becker (2006) så är det i interaktionen med andra som avvikelser skapas med hjälp av omgivningens reaktioner. Han lyfter även fram att avvikare ofta blir behandlade som generellt avvikande och att etiketten i sig får en överordnad status. Även om några av intervjupersonerna fått negativa reaktioner och några positiva reaktioner så hade de alla det gemensamt att omgivningen förhåller sig till dem som grupp. Flera av intervjupersonerna märkte av att människor de mött fått skuldkänslor och börjat försvara sitt drickande. De fick som individer stå för ett alternativ till det handlande som den de mötte ansåg som rätt, ett alternativ som tydligt uppfattades som provocerande och ifrågasättande. I och med detta blev de behandlade utefter den generella tolkning personen hade av hur en nykterist är och vad en sådan har för åsikt. De

negativa reaktioner och det ifrågasättande som några intervjupersoner upplevt kan också kopplas till det faktum att de, med Beckers (ibid.) förklaring, utgör en relativistisk avvikelser och ej följer givna gruppregler vad gäller alkohol och dess konsumtion. Något som omgivningen tydligt markerar genom att visa att beteendet ej accepteras och är något dåligt. Vilka reaktioner som än blir följden kan de ur ett avvikerteoretiskt perspektiv ses som grunden till att intervjupersonerna får stämpeln "nykterist".

För såväl nykteristerna i Lalanders (1998) studie som de i Satos (2004) fanns det erfarenheter av omgivningens stundtals negativa reaktioner. Husågruppen i Lalanders (ibid.) studie hade, i likhet med Alva, Helen och Klara, erfarenhet av att väcka skuld känslor hos övriga klackmedlemmar och att genom sin nykterhet avvika från de andra.

Att vara (eller inte vara) nykterist

Förväntningar från omgivningen

När det väl fastslagits att intervjupersonerna ej dricker alkohol/är nykterister kunde detta, förutom att framkalla reaktioner från omgivningen, generera i vissa förväntningar på dem. För Alvas del så upplever hon det väldigt frustrerande att hon blir stämplad som just nykterist även om hon ej ser sig som detta. Hon förklarar att det även framkommer tydligt i bemötandet att andra ser det som onaturligt att inte dricka, speciellt när det kommer till förväntningar på hur hon bör vara som student. Bland de som står henne närmst beskriver Alva hur de ibland inte ens frågar henne om hon vill följa med till utställningen och liknande då de inte tror att hon skulle ha kul där ändå. Detta är något som hon dock inte ser som hänsynsfullt utan snarare handlar om att hon tror att de får skuld känslor när de dricker i hennes sällskap.

Även Helen har märkt av att vännerna inte alltid frågar henne om hon ska följa med och tar bland annat upp ett exempel då kompisarna inte frågade henne om hon ville följa med när övriga skulle till Hultsfredsfestivalen. Hon har även upplevt en del andra förväntningar som folk har på henne som nykterist. Hon förklarar att hon förväntas tycka det är jobbigt med berusade människor, kunna

saker om nykterism, ha en stark åsikt samt vilja prata om alkoholproblem. Personliga egenskaper som hon tror förknippas med nykterister är att de är lugnare, seriösare och mer ansvarstagande. Hon har dock själv främst stött på folk i sin egen ålder som i princip inte ens vetat att nykterister finns. När det kommer till nykterhetsrörelsen och dess medlemmar upplever hon att det bland äldre finns en bild av att dessa främst är äldre kristna som är väldigt moraliska och tycker väldigt illa om alkohol.

Klara anser inte att familj och vänner bryr sig men att det som generellt förknippas med ordet nykterist är någon som är tråkig, bara sitter hemma och ej kan ha kul även om vissa äldre har en mer positiv bild och ser nykterister som duktiga och starka. Gustav upplever inte själv att det finns några förväntningar på honom som nykterist men tror att det ibland ses som konstigt eller knäppt. Dock lyfter han fram att han fått mycket positiv respons och fått höra många gånger att han är duktig. Inte heller Jonas har märkt av särskilt mycket förväntningar utöver att han i högstadiet sågs lite som en "torrboll", detta gick dock över i gymnasiet och han menar att stämpeln kan ha varit kopplad till även andra saker än just hans val att inte dricka. De som enligt honom ser nykterister som tråkiga personer som ej kan ha kul är de som verkligen dricker för att blir fulla. Han tror att de som dricker måttligt är mer förstående,

Bilden av nykteristen som tråkig är något som nykteristerna i Satos (2004) tar upp. Sato (ibid.) visar på motståndsstrategier i gruppen som handlar om att förhålla sig till nykteriststämpeln då den har innebörden "tråkig". I likhet med Alva uttrycker nykteristerna en frustration över att få stämpeln som nykterist (Sato 2004). Just att bli "stämplad" som något och få medföljande förväntningar applicerade på sig är något som Becker (2006) menar att avvikare har gemensamt.

Den egna bilden av "nykteristen"

Även intervjupersonerna själva har vissa tankar om hur en nykterist är. Alva är den som inte ser sig själv som en nykterist och vars bild av hur en nykterist är bottnar i något som hon själv inte är. Enligt henne har nykteristen starka skäl till att inte dricka, ofta religiösa eller politiska. De egenskaper som Alva nämner går att jämföra med Jonas beskrivning av en "tvättäkta nykterist". Jonas beskriver en

sådan som en person som verkligen tagit ställning och är aktiv inom UNF och med på aktioner och liknade. Mer generellt ser han nykterister som glada, välkomnande och öppna människor som tycker om att ha roligt. Han poängterar också att även de som inte faller under kategorin "tvättäkta nykterist" enligt hans definition är minst lika mycket nykterister, bara inte lika utpräglat.

Både Helen och Klara hade tydliga bilder av hur nykterister var innan de gick med i UNF. För Klaras del så trodde hon att det främst var pensionärer inom nykterhetsrörelsen och att nykterister var tråkiga. Hon menar dock att bilden ändrats och blivit mer positiv när hon lärt känna nykterister i sin egen ålder via UNF. I likhet med Alva och Jonas hade Helen tidigare en bild av nykterister som personer med starka åsikter. Som medlem i UNF har hennes definition av en nykterist breddats och hon beskriver att folk kan vara nykterister av många olika skäl, vissa bara "råkade bli det". Gustav tycker att inom UNF så är människorna "underbara", de delar hans värderingar och ifrågasätter inte valet att inte dricka alkohol. Han kan dock inte komma på något utmärkande med nykterister rent generellt utan ser det som:

En helt vanlig människa som väljer att avstå från droger. För jag menar alltså det, nej... det är inget speciellt egentligen. Alltså, det är ju som en... ja, vad vet jag. En MFF:are eller någon som... som, som tycker om popmusik eller vad som helst. Det är bara, man är precis likadan ändå fast man väljer att avstå från någonting. (Gustav)

Förvisso talar Gustav om nykterister inom UNF som bra människor men det är svårt att finna paralleller mellan hans och övriga intervjupersoners bild av nykterister och bilden som nykteristerna i Lalanders (1998) och Satos (2004) studier målar upp. Båda dessa grupper lyfter fram nykterism som något väldigt bra, ser sig själva som klarsynta och är noga med att framhäva sig själv genom att klanka ner på de som dricker. Intervjupersonerna i min studie lägger dock mer fokus vid att det inte är en stor grej och att det inte är något som gör dem annorlunda mot till exempel folk som dricker alkohol.

Nykterism som en del i vardag och identitet.

Gemensamt för alla intervjupersoner är att de inte ser nykterismen i sig som

någon stor sak. De anser inte att "nykterist" är en identitet, varken Alva som inte ens vill kännas vid stämpeln eller de övriga med varierande grad av engagemang i UNF. Gustav ser nykterismen som en åsikt bland andra och att konsekvensen av den blir att han avstår från alkohol. Alva anser, i likhet med de övriga, att nykterheten inte påverkar vardagen och att det i princip enbart märks i sammanhang där alkohol förekommer. Helen lyfter även fram att hon känner sig som en nykterist i sällskap av andra nykterister, att det finns en stark gemenskaps känsla för henne där.

Som Becker (2006) beskriver det så handlar inte en avvikelse om en egenskap i ett beteende utan om reaktionerna som den som avviker får från andra. Det är när intervjupersonerna vistas i sammanhang där alkohol förekommer som de tänker på och märker av sin nykterhet. För Helens del blir upplevelsen även stark när hon är med andra som av olika skäl ses av andra och sig själva som nykterister. Nykterismen märks av i interaktionen med andra.

Undvikande

Klara uttrycker tydligt att hon inte upplever det som att hon undviker något på grund av att det förkommer alkohol. Alla i hennes närhet dricker och hon ser det inte som något jobbigt att visas i miljöer där andra dricker. Dock nämner hon att hon ibland kör bil till tillställningar när hon känner att hon inte orkar försvara valet att inte dricka, detta för att slippa bli ifrågasatt. Även Helen menar att hon inte aktivt undviker tillställningar som innefattar alkoholkonsumtion. Hon medger dock att hon kan känna sig "opepp" ibland och att det kan bli jobbigt när umgänget kretsar helt kring drickandet men hon följer ändå gärna med vännerna ut. Jonas däremot beskriver att han väljer fester med omsorg och har undvikit fester med mycket folk han inte känner eller där han vet på förhand att det kommer bli mycket fylla. Även om han varit på vissa fester är det främst där alkohol konsumerats måttligt och där majoriteten av folket varit vänner. Han beskriver även att i nuläget så brukar de flesta aktiviteter han och vännerna ha vara alkoholfria.

Alva förklarar hur hon med tiden undviker mer och mer att gå ut och delta i fester med alkohol:

Det har ju blivit mindre och mindre för att man pallar bara inte. Jag orkar bara inte förklara mig och jag orkar inte... jag orkar heller inte se mina vänner bli så dumma i huvudet som... de blir. Alltså jag tror att det har lite med såhär... så klart har det ju med massa saker att göra varför man inte dricker liksom men i mitt fall tror jag det är så här kontrollbehov och det är... typ att jag tycker inte om, alltså det är klart att människor förändras, men jag tycker inte om den personlighetsförändringen som händer över fem minuter liksom. (Alva)

Precis som Klara så har hon innan haft en ursäkt för att slippa förklara sig. Då hon tidigare jobbat på en nattklubb använde hon jobbet som ett skäl att motivera varför hon inte hade lust att följa med vännerna ut. Gustav däremot avstår helt från fester och liknande där alkohol förkommer. Även om han medger att han kan gå miste om en viss gemenskap på så sätt förklarar han att den får han på andra sätt via till exempel föreningar och liknande.

Undvikandet är något som intervjupersonerna delar med de nykterister som deltagit i Satos (2004) studie. I Leifmans med fleras (1995) studie tas sociala problem upp som något vanligt bland nyktra män och i så väl Greiffs (2000) som Abrahamsons (2004) studier lyfts alkohol fram som en faktor som är väldigt viktig i bland annat mötet mellan könen. Bland deltagarna i min studie fanns dock föreningsaktivitet som en gemensam nämnare och som Gustav förklarar så finns gemenskap att finna på annat håll när festandet undviks. De problem som intervjupersoner tar upp av social karaktär handlar mer om reaktioner och agerande från just vänner och närstående. Att vännerna, som i Alva och Helens fall, helt enkelt inte bjuder med dem ut (se ovan under rubriken *Reaktioner från omgivningen*).

Lätt eller svårt?

Alla intervjupersoner har fått frågan om de upplever att det är lätt eller svårt att vara nykterist idag och sedan fått möjlighet att motivera varför. Även om nykterism i sig är självklart för Alva och hon inte ser det som en val att inte dricka så anser hon det ändå vara svårt. Detta motiverar hon med att hon finner andras

alkoholkonsumtion jobbig samt att det är tufft att alltid behöva försvara sig. Helen upplever också att det är svårt och att det har blivit svårare med tiden då fler och fler av hennes vänner som tidigare var nykterister börjat dricka. Även om hon tycker att det rent praktiskt inte är svårt att tacka nej till alkohol upplever hon att det är jobbigt när vännerna deltar i massa alkoholrelaterade aktiviteter och pratar om till exempel drinkblandningar och olika sorters sprit.

Klara tror att det generellt sett är svårt att vara nykterist då alkoholen finns överallt och att det helt enkelt är mycket enklare att tacka ja än att säga nej. Dock medger hon att för hennes del personligen så har det inte varit så svårt, detta då hon främst har valt att röra sig i miljöer där alkohol inte förekommer. Jonas tror även han att det kan vara svårt för dem som rör sig i sådana miljöer men han väljer ändå att svara "lätt" på frågan och anser att just låta bli att dricka är enkelt för honom personligen. Gustav är den som utan att tveka anser att det är lätt att vara nykterist.

I Leifman med fleras (1995) samt Papes och Hammers (1996) studier så fann de ett visst samband när det gällde nyktra män och sociala problem eller män som började dricka sent och psykologiska problem. Såväl Gustav som Jonas lyfter fram nykterismen som något lätt även om de båda medgett att de till viss del kan sakna gemenskapen vid fester och liknande. Det var snarare Alva och Helen som upplevde svårigheter men bland just kvinnor så fanns inga signifikanta avvikelser mellan de som ej drack alkohol och de som drack vad gällde till exempel psykologisk ohälsa i Papes och Hammers (1996) studie.

Alkohol

Andras konsumtion

När det kommer till förväntningar kring alkohol så handlar det enligt alla fem om att dricka. Även om de beskriver föräldrars, och i vissa fall även vännernas, konsumtion som "normal" eller "måttlig" så upplever de att alkoholkonsumtionen bland jämnåriga är väldigt hög. Att fylledrickandet är väldigt utbrett och att det hör till med konsumtion i stort sett varje helg och inte sällan av det slaget där folk blir fulla.

Helen förklarar att:

Man ska dricka och det ska vara kul att dricka och det, det är roligt och det är ganska, och sedan också det här att man, att man... kan bete sig lite konstigt liksom att det inte är så underligt om folk är jättefulla liksom. Att det, att det är okej att vara så här superberusad någon gång i månaden liksom och det är inte, det är inget problem. Eller att folk... jag men överhuvudtaget att alkohol är liksom bra. Punkt. (Helen)

Klara oroas över att alkoholdebuten kryper allt längre ner i åldrarna och Jonas tycker även att drickandet bland unga sker väldigt öppet med till exempel bilder från fester som läggs ut på Internet men att ingen gör något. Alva har i sin tur upplevelsen att föräldrar ibland inte bara tittar bort utan att de mer eller mindre förväntar sig att ungdomar börjar dricka i gymnasieåldern. Gustav, som med sina 17 år utgör den yngsta bland intervjupersonerna, gissar på att runt 90 % av eleverna på hans skola festar och dricker mycket varje helg. Han beskriver att det var mer "fyfy" i grundskolan men att det nu är accepterat och något man ska göra. Dock upplever Helen att andelen nyktra ungdomar har ökat och hon tror att detta kan bero på att fler ser problemen med alkohol och att många är barn till missbrukare.

Greiff (2000) skriver att hon urskiljt en underliggande norm när det kommer till ungas drickande som handlar om att det är något du "ska" göra. Detta är även någon som Abrahamson (2004) stött på och hennes tolkning av vad deltagarna i studien uttryckt handlar om ett ideal där du ska dricka, men inte för mycket. Även Lalander (1998) uttrycker sig i frågan om ungdomar och alkohol, han menar att debatten om problemet med alkohol och unga gjort att relationen däremellan ses nu som en realitet. Intervjupersonerna i min studie lyfter fram alkoholkonsumtion bland jämnåriga som ett faktum men även problemet med fylledrickande och en för hög konsumtion bland unga. Just problemet med ungdomars höga konsumtion lyfts fram som ett problem och ingen av intervjupersonerna väljer att lägga det på individnivå eller på annat sätt nedvärdera de som dricker alkohol. Här skiljer de sig från nykteristerna i Lalanders (1998) och Satos (2004) studier som ser ner på de som dricker alkohol och starkt kritiserar den svenska alkoholkulturen.

Det egna förhållandet till alkohol

Det, det går ju inte att undvika om man liksom vill var ute och det är ju också rätt illa liksom att man, det går liksom inte att fly från det om man inte åker ut till minsta hålan och bara stänger in sig i ett hus. (Jonas)

Precis som de andra vittnar Jonas om att alkoholen finns runt omkring och att även om alkoholen i sig inte spelar någon roll i deras liv så är den ändå närvarande via bland annat andras konsumtion. Klara skiljer sig från de övriga fyra genom en positiv syn på bruket av alkohol. Enligt henne är det missbruket och minderårigas drickande som är problemet medan alkohol i sig inte är något dåligt. Alkohol uppfattas av henne inte som en drog i sig, utan som något som kan bli en drog vid överdriven konsumtion. Klara beskriver även att hon förvisso funderat på hur det känns att vara full men att det för henne är som att fundera på hur det hade känts att hoppas bungyjump. Hon tillägger också att hon hellre provat det sistnämna.

Även Alva lyfter fram att måttlig alkoholkonsumtion inte är något som hon ser något fel i. När det kommer till fylla och överdriven konsumtion så har hon dock starka åsikter. Hon skräms av hur ofta till exempel studenter dricker och vad de gör mot sin kropp genom att överkonsumera alkohol. Alva beskriver även att hon inte gillar när hennes vänner "blir dumma i huvudet" och att hon upplever att hon förlorar samhörigheten med dem. För henne har det alltid funnits en tro på att det ska bli "bättre" ju äldre folk blir, att konsumtionen blir mer måttlig. Dock menar hon att än så länge har hon ej märkt av något sådant och hon beskriver tillfällen då hon stött på medelålders personer som även de druckit sig redlösa.

Jonas och Gustav är dock mer negativt inställda till alkoholen i sig. För Gustavs del så ogillar han såväl föräldrarnas som jämnårigas konsumtion. Han förklarar att han står för sina åsikter och tydligt visar vad han tycker men att han ändå accepterar folks val att dricka. Jonas i sin tur förklarar hur han upplever att även om han argumenterar för sin nykterhet och förklarar problemen som alkohol är en del i så vägrar folk inse sin egen konsumtions del i det hela. Han är även frustrerad över att inget görs åt det, som han ser det, uppenbara problemet med ungas drickande.

Helen har även hon en relativt negativ inställning till alkohol och andras konsumtion även om den personliga relationen är mer ambivalent. Hon har svårt för andras drickande ibland, framförallt de som dricker måttligt, då hon kan uppleva det som ett hån mot dels de med alkoholproblem som mot henne och andra med missbruksföräldrar. Dock kan hon ibland uppleva att hon vill dricka, mest för att stå ut på fester när alla omkring henne dricker. Hon förklarar även att “för varje kompis som slutar vara nykterist så känns det faktiskt lite svårare”. Helen är dock väldigt noga med att poängtera att det bara är när hon är med kompisar som dricker som hon tvivlar på sin nykterism, i övrigt tänker hon inte på det. När det gäller andras drickande så förklarar hon även att det är drickandet i sig som är det jobbiga, inte personerna som gör det:

Man kan ju inte tycka illa om alla som dricker liksom, eller så, man kan tycka illa om att folk dricker. Men jag menar, min mamma dricker, min syster dricker, mina kompisar dricker, min släkt dricker. Man kan ju inte, man kan ju inte tycka illa om dem eller så, då kommer man ju tycka illa om väldigt många människor. (Helen)

Även när det kommer till den egna relationen till alkohol så skiljer sig intervjupersonerna från de nykterister som deltog i Lalanders (1998) och Satos (2004) studier. Även om de ogillar alkohol och alkoholens effekt så har de inget emot personerna i sig som dricker.

Alkohol som symbol

Något värt att lägga märke till är intervjupersonernas värderingar och tankar kopplade till alkohol och alkoholkonsumtion. Att inte dricka är ett ställningstagande men även i hur det pratas om alkohol märks vissa värderingar. Det som alla fem nämnde var det “normala drickandet” som utgjorde föräldrarnas konsumtion. Även de med missbruk i familjen talade om närstående som drack “måttligt” eller utgick från att vuxna i regel konsumerar alkohol. Förutom att klassa föräldrarnas konsumtion, med exemplet vin till maten, som normal så länkades alkoholkonsumtion i vissa fall ihop med att vara vuxen. Då jag frågade Helen om omgivningens respons när hon berättar att hon inte dricker nämner hon i förbifarten att “de vuxna dricker ju alltid själva” när deras reaktioner kommer på tal. När vi talar om jämnårigas drickande berättar hon om vänner som “lär sig

dricka” till exempel öl och beskriver att hon upplever att det bland hennes yngre kompisar är en “vuxengrej” att dricka alkohol.

Klara anser att alkoholkonsumtion över arton är okej och beskriver, i likhet med Gustav och Alva, föräldrarnas drickande som normalt. Hon förklarar att på samma sätt som hon kanske vill ha ett glas saft till maten så är det naturligt om andra vill ha ett glas vin. Alva beskriver hur hon upplevde att hennes familj inte riktigt tog henne på allvar när hon förklarade att hon inte drack alkohol, utan att de väntat på att hon skulle dricka när hon blev äldre. Hon berättar om en närstående som hon sett lite som en mormor vars reaktion varit den här:

Hon har alltid varit så där att: ‘Sedan när du bli stor, då ska vi dricka ett glas rött vin tillsammans’. Och nu är jag stor och jag vill fortfarande inte göra det och det är fortfarande det ständiga skämtet. (Alva)

En definition av avvikelse, de relativistiska, går ut på att du som avvikare inte följer de givna gruppreglerna (Becker 2006). Hos alla fem intervjupersoner finns tankar om “det normala drickandet” och således ger även de uttryck för normen att dricka kan kopplas till ordet “normalt”. Att föräldrar och vänner över 18 år konsumerar ses inte som något konstigt. Intervjupersonerna lyfter själva fram vad som enligt dem, och majoriteten, anser vara normalt men väljer trots detta att själva inte följa föräldrarnas och vännernas exempel.

Alkohol och dess betydelse tas upp i såväl Papes och Hammers (1996) studie som i Greiffs (2000), Abrahamsons (2004), Lalanders (1998) och Satos (2004) studier. I den kvantitativa studien drogs paralleller mellan alkoholen som en naturlig del i vuxenblivandet för unga män och de tecken på svårigheter när det kom till vuxenlivet som de fann hos de manliga nykteristerna (Pape & Hammer 1996). Greiff (2000) tar även hon upp alkoholkonsumtion som en naturlig del i processen att bli vuxen. Även i Satos (2004) studie lyfts alkohol fram som något kopplas till att bli vuxen. Sato (ibid.) beskriver även hur vissa av nykteristerna, i likhet med Alva, upplevt att föräldrarna oroat sig för att deras barn ej drack och sett detta som något onormalt.

Syns inte - finns inte?

Media och nykterhetsrörelsen

Alla intervjupersoner är tydliga när det kommer till frågan om bilden av nykterhet i media - det finns ingen. De få exempel som intervjupersonerna tar upp när det kommer till nykterhet och media handlar dels om artikeln i Aftonbladet om unga nyktra kändisar (Nord 2008) och dels Metros beskrivning av nykterhet bland unga som motpol till högkonsumtion (Hagman & Matsson 2008). Jonas och Klara poängterar att det främst är alkoholen som tar plats i media. Dessutom upplever Jonas att det inte bara tar plats utan att alkoholkonsumtion också glorifieras och porträtteras som någon som alla ska göra. När nykterhetsrörelsen diskuteras med de fyra medlemmarna lyfter alla fram vikten av att nykterhetsrörelsen finns. Att den finns och att den visar på ett alternativ, visar att det finns personer som väljer att inte dricka och att det inom rörelsen finns möjlighet till nyktra mötesplatser och aktiviteter. Gustav menar att det inte spelar någon roll om nykterhetsrörelsen gör något med en faktisk effekt, han tror att bara det faktum att den finns kan hjälpa människor. Till exempel så behöver det inte blir lika dramatiskt att inte dricka om du känner någon annan som inte dricker enligt Helen.

När det kommer till media så upplever Helen inte att nykterhetsrörelsen har en plats. Jonas tror att det är nykterister främst som folk har fördomar emot och att just nykterhetsrörelsen är mer eller mindre osynlig. Han upplever att trots att just arbetet med att synliggöra såväl problem som att det finns ett alternativ till att dricka alkohol är det som han ser som viktigast så märks nykterhetsrörelsen för lite. Klara förklarar att "om vi gör jättecoola grejer och vi inte syns hjälper inte det liksom". Sammanfattningsvis så upplever såväl Alva som de fyra UNF-medlemmarna att både nykterism som nykterhetsrörelsen hörs och syns väldigt lite. Detta trots att UNF:arna själva lyfter fram vikten av att synas och visa på ett alternativ.

Becker (2006) poängterar att det är i omgivningens reaktioner som avvikelser skapas. Frågan är vad icke-reagerandet ger för konsekvenser. Att en grupp människor, ett alternativ att leva, helt enkelt varken syns eller hörs.

Att avvika från mängden

När det kommer till att tacka nej så har intervjupersonerna alla olika erfarenheter av vilka konsekvenser det ger. För Klara, som inte ser andras drickande som ett problem om det rör sig om rätt mängder och rätt ålder på personer, handlar det främst om att komma på ursäkter när hon möter folk hon ej känner. Det utanförskap hon märkt av är främst att hon ej kan delta i "alkoholsnacket" och just att avvika är inget hon märkt av särskilt starkt då hon inte visats särskilt ofta i miljöer där det förekommer alkohol. De gånger hon gör det är också då hon upplevt ett visst utanförskap. Inte heller Gustav märker av utanförskapet särskilt starkt. För honom handlar det främst om att han väljer att avstå från alla aktiviteter som innefattar alkoholkonsumtion.

Även Jonas tar upp konsekvensen av att undvika fester just när det gäller gemenskapen och att träffa folk. Han förklarar att han förvisso ibland saknar den möjligheten att lära känna nya människor, men att han genom undvikandet i viss mån sluppit bli ifrågasatt. De som tydligast märkt av att de avviker är Alva och Helen. Båda två har erfarenhet av att vännerna drar sig för att fråga om de vill följa med på grejer där det förekommer mycket alkohol. De har även vissa svårigheter med vännernas drickande och upplever ett utanförskap relaterat till detta..

Helen funderar, i likhet med Gustav, Jonas och Klara, kring gemenskapen som andra får via alkohol. Som hon uttrycker det: "Ibland kan jag känna, men om jag bara slutar vara nykterist i ett halvår så kunde jag dricka alla de här grejerna och så kunde jag också så här sitta och prata om hur det var att dricka det där liksom." Oavsett hur nykterismen påverkar så vittnar alla fem om *att* den påverkar. De har alla tagit upp exempel på antingen situationer som helt sonika undviks eller konfrontationer där det förekommer alkohol och människor tydligt drar en gräns mellan konsumenter och ickekonsumenter. För att sammanfatta och avsluta kommer här en tanke från Alva kring valet att inte dricka och dess konsekvenser:

Jag vet jag har suttit någon gång och pratat med min pojkvän och sagt: Jaha, men alltså måste man börja dricka för att liksom få passa in. För att, inte för att jag har någon större lust att vara i någon massa men... ja, utanförskap kräver extremt mycket mer än att flyta med i en ström. (Alva)

Sammanfattande diskussion

Syftet med uppsatsen var att genom kvalitativa intervjuer undersöka hur unga som valt att ej dricka alkohol upplever sig själva och sin omgivning. Min första frågeställning gällde hur unga som ej dricker alkohol beskriver sig själva och vilken roll nykterism spelar i deras upplevda identitet. Sammanfattningsvis har alla fem olika skäl till varför de valt bort alkohol men oavsett vilka det är anser de inte att nykterismen i sig spelar en stor roll i deras identitet. När det gäller den andra frågeställningen, hur unga som ej dricker alkohol upplever att omgivningen ser på dem, nykterism och nykterhetsrörelsen så har alla fått varierande reaktioner från omgivningen. Ibland var dessa kopplade till åsikter om hur de förväntas vara samt vad de förväntas tycka och känna. Bland annat förväntas de ha starka åsikter om alkohol och alkoholkonsumtion.

Den sista frågeställningen berörde vad unga som dricker alkohol anser att alkohol har för betydelse för dem och deras omgivning. Förvisso finns ett visst engagemang för alkoholfrågor men det är ingen som uttrycker att andras konsumtion är ett stort problem för dem personligen. Vad gäller problem och svårigheter är dessa dock knutna till sammanhang där alkohol förekommer. För Gustav och Jonas, som mer eller mindre undviker dessa, ter sig nykterism som något lätt. För de övriga tre är det ifrågasättandet och andras beteende vid fylla som känns jobbigast för Alva och Klara och ett visst utanförskap när det kommer till Helen. Dessutom lyfter såväl Gustav som Jonas fram att även om de slipper fulla människor så missar de gemenskapen och att lära känna nya människor. Undvikandet både förenklar och försvårar. Lätt eller svårt, nykterismen påverkar såväl den som är det som dess omgivning.

Något som jag märkt av då jag sökt och läst igenom litteratur på området unga och alkohol är fokuseringen på det preventiva arbetet. Stor vikt läggs vid att kartlägga och försöka förändra ungdomars attityder när det kommer till alkohol. Det som förvånat mig, även om det till viss del var väntat, var att forskningen var antingen problemfokuserad eller rörde varför unga dricker. Ingenstans kunde jag finna preventiva modeller med grund i forskning kring varför unga väljer att inte dricka. I likhet med intervjupersonerna i den här studien har jag upplevelsen av att det från såväl ungdomarna själva som från vuxna finns en inställning att

alkoholkonsumtion “hör till” när du är ung. I arbetet med den här studien har jag ibland frågat mig om det är rätt att jag som nykterist skriver om unga som ej dricker alkohol. Det verkar dock som om alkoholkonsumenter väljer att skriva om alkoholkonsumenter och därför blir det inte svårt för mig att motivera mitt val av uppsatsämne. Dock är min förhoppning att såväl gemene man som forskningsaktiva får upp ögonen för att det finns andra alternativ än att bruka eller att missbruka när det kommer till alkohol.

För att kunna välja bort alkohol, till exempel som minderårig, krävs det att alternativet finns och att det finns kunskap om vad det innebär. Att avvika, även om det rör sig om något fullt lagligt, är alltid att avvika. Som Alva förklarade krävs det betydligt mer av dig när du väljer utanförskap. Att som vuxen förfasa sig över tonåringars drickande utan att reflektera över vilka värderingar som du själv och samhället i stort förmedlar anser jag bygger på en stor okunskap. Utan att erbjuda alkoholfria mötesplatser och aktiviteter är det märkligt att begära att “dagens unga” ska låta bli spriten och den gemenskap den i nuläget bär med sig. Deltagarna i min studie hade själva valt att antingen välja bort tillställningar med alkohol eller försöka vara en del i det, men då fått uppleva såväl utanförskap som ifrågasättande av deras val att tacka nej.

Hur de än valt att handskas med sin nykterism så stod de dock fast vid valet att låta alkoholen vara. Varför? Det har inte varit syftet med min studie att komma med några förklaringar men kanske skulle en sådan studie vara på sin plats. En större studie med syfte att inhämta kunskap om varför unga väljer att avstå och hur de handskas med de konsekvenser som valet ger. Att välja bort alkohol är i sig inget negativt och bör inte ses som ett problem. Dock tycks det som att genom att inte uppmärksamma den här gruppen så blir det ett problem genom att du som nykter ständigt möts av omgivningens okunskap och ifrågasättande. Är det problem som krävs för att forskare idag ska söka sig till ett ämne finns här ett gyllene tillfälle. En möjlighet att inte bara ta sig an ett relativt outforskat område utan att också hjälpa den grupp som undersöks genom att synliggöra dem och påverka omgivningens uppfattning.

Referenslista

- Abrahamson, Maria (2004) *Alkohol och unga i 20-årsåldern – rus, lust, problem och prevention*. Stockholm: Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning (SoRAD).
- Aspers, Patrik (2007) *Etnografiska metoder : att förstå och förklara samtiden*. Malmö: Liber.
- Becker, Howard S. (2006) *Utanför – Avvikandets sociologi*. Lund: Arkiv förlag.
- CAN (2008) ”Skolelevers drogvanor 2007” (elektronisk), *Centralförbundet för Alkohol- och Narkotikaupplysnings hemsida*
<<http://www.can.se/documents/CAN/Rapporter/rapportserie/CAN-rapportserie-108-skolelevers-drogvanor-2007.pdf>> (2008-04-02)
- Greiff, Ninive von (2000) *Utlevelse och kontroll – hur ungdomar resonerar kring alkohol och berusning*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholm Universitet.
- Hagman, Ann & Matsson, Katarina (2008) ”Alkis eller nykterist” *Metro* 2008-04-08, s.9.
- Lalander, Philip (1998) *Anden i flaskan – Alkoholens betydelse i olika ungdomsgrupper*. Eslöv: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Leifman, Håkan & Kühlnhorn, E. & Allebeck, P. & Andréasson, S. & Romelsjö, A. (1995) ”Abstinence in late adolescence – antecedents to and covariates of a sober lifestyle and its consequences” (elektronisk) *Social Science and Medicine*, 41, s. 113-121.
- May, Tim (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Metro (2008 7-9 april) Artikelserie i Metro om unga och alkohol.
- Nord, Malin (2008) ”Svenska tonåringar struntar i spriten – här är kändisarna som gör likadant” (elektronisk) *Aftonbladets hemsida*
<<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article2101300.ab>> (2008-03-21)
- Pape, Hilde (1995) ”Om alkoholforskningens problemorientering” *Nordisk Alkohol Tidsskrift*, 12, s. 150-154.
- Pape, Hilde & Hammer, Torild (1996) ”Sober adolescence – Predictor of Psychosocial maladjustment in young adulthood” *Scandinavian Journal of Psychology*, 37, s. 362-377.
- Sato, Hanako (2004) *Droger och identitetsskapande – kulturella perspektiv på alkohol och narkotika i svenska ungdomsgrupper*. Stockholm: Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning (SoRAD).
- Ungdomens Nykterhetsförbund (2008) ”Om UNF” (elektronisk) *Ungdomens Nykterhetsförbunds hemsida* <<http://www.unf.se/om-unf/>> (2008-08-06)

Bilaga 1

Är du intresserad av att medverka i en studie med fokus på unga nykterister?

Hej,

Mitt namn är Monika Möller och jag läser för närvarande min sjätte termin av sju på Socialhögskolan i Lund. Jag kommer under våren att skriva en uppsats på C-nivå som är en del av Socionomutbildningen på Socialhögskolan i Lund.

Syftet med min studie är att hos unga nykterister undersöka bland annat självbild, nykterismens roll i den upplevda identiteten, upplevelser av omgivningens syn på nykterhet och nykterhetsrörelsen samt egna tankar om alkohol och nykterism.

Just nu söker jag nykterister i åldern **15 – 25 år** som är medlemmar i Ungdomens Nykterhetsförbund och bosatta i Skåne län (dock **ej** medlemmar tillhörande Lunds lokalförening). Jag är intresserad av att intervjua nykterister av alla kön inom åldersgruppen och även medlemmar med varierad grad av engagemang i UNF, du behöver alltså inte vara aktiv medlem.

Om du väljer att delta kommer din del i studien bestå av en intervju på cirka en timma. Målet är att intervjun kommer att ske någon gång under vecka 16. Exakta detaljer för var, när och hur vi träffas kan vi komma överens om tillsammans. Deltagandet är helt frivilligt och du kommer att vara anonym. Du kommer även ges möjlighet att läsa igenom utskriften av intervjun innan den används i studien samt har när som helst möjlighet att avbryta ditt deltagande.

Hur ska du då göra om du är intresserad av att delta eller har några frågor? Jo, du kontaktar mig på något av följande sätt:

Monika Möller
E-post: monika.moller@gmail.com
Telefon: 07** – *****

Som handledare under uppsatsen har jag Maria Bangura Arvidsson som nås på mailadressen: maria.bangura_arvidsson@soch.lu.se

För information om Socialhögskolan i Lund, se hemsidan: www.soch.lu.se

Bilaga 2

Efterlysning - Deltagare till studie om unga nykterister sökes!

Är du intresserad av att dela med dig av dina tankar om/erfarenheter av bland annat nykterhet/nykterism & alkohol? Just nu söker jag efter nykterister i åldern 15-25, helst bosatta i Skåne (även Göteborgsområdet och Stockholmsområdet är av intresse) som vill medverka i min C-uppsats nu i vår. För mer info kontakta socionomstuderande Monika Möller från Lunds Universitet på: [monika.moller\[at\]gmail.com](mailto:monika.moller[at]gmail.com)

Bilaga 3

Intervjuguide

Inledande frågor

”Jag tänkte att vi skulle inleda med att du berättar lite om dig själv.

Ålder? Sysselsättning/intressen?

Hur kommer det sig att du valt att delta i den här studien?

När definierade du dig som nykterist? Hur kom det sig att du gjorde det valet?

Nykterhet/Nykterism

- *Den egna rollen som*

”Beskriv **din** roll som nykterist”

Olika miljöer?

Mycket/lite framträdande?

”Hur upplever du att jämnåriga, familj, ser på **dig** i egenskap av nykterist?”

- *Bilden av*

”Hur skulle **du** beskriva en (typisk) nykterist?”

”Hur **upplever du** att jämnåriga/familjen/media ser på nykterism & nykterister?”

- *Problem/Svårigheter*

”Lätt/svårt att vara nykterist?”

”Har du någon gång upplevt att nykterheten varit ett bekymmer?”
T.ex. i sociala sammanhang, när?

Alkohol/Alkoholkultur

- *Det egna förhållandet till*

”Vilken roll **anser du** att alkohol spelar i ditt liv?”

”När kommer **du** i kontakt med alkohol?”

”Situation/situationer med alkohol som undviks?”
Exempel? Varför?”

- *Omgivningen*

”Förväntningar?”

”Alkoholkonsumtion bland jämnåriga?”

”**Din** eventuella upplevelse av utanförskap/avvikelse?”

Nykterhetsrörelsen

- *Det egna medlemskapet*

”Varför är **du** medlem?”

”Vilken betydelse har nykterhetsrörelsen för **dig**?”

- *Omgivningen*

”Vad **anser du** vara nykterhetsrörelsens viktigaste arbete?”

”Hur **upplever** du att bilden av nykterhetsrörelsen ser ut bland jämnåriga, familjen och media?”